

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

**2026-YIL / IYUN/6-SON,
VI-QISM**

Google Scholar

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyun.
VI-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

ISLOMIY BANK FAOLIYATI TO'G'RISIDAGI QONUNNI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH: O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY INKLYUZIVLIKNING KONTSEPTUAL, METODOLOGIK VA INSTITUTIONAL ASOSLARI	12
Abdullayev Azamat Akbar o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЁТА В ОРГАНИЗАЦИЯХ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ ОПЕРАТИВНОСТИ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ЦИКЛА	17
Джуманиязова Сабина Михайловна	
PAHTA TOZALASH USKUNALARI DETALLARINING XIZMAT MUDDATINI OSHIRISH UCHUN GETEROKOMPOZIT POLIMER MATERIALLAR TARKIBINI ISHLAB CHIQUISH	22
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich	
O'ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATI: TAHLIL VA NATIJALAR.....	29
Ubaydullayev Muxammadjon Abdusamad o'g'li	
Akbarov Diyorbek Ashirali o'g'li	
TRANSFORMING CORPORATE GOVERNANCE TO MEET THE CHALLENGES OF MODERN BUSINESS MODELS.....	32
F. Djalilov	
O'ZBEKISTONDA QURILISH SOHASIDAGI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ULARNI BAHOLASH	41
Abdullayev Axror Jaxbarovich	
ЭКОНОМИКА ГОРОДСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ: ПОТЕНЦИАЛ ЭЛЕКТРИФИКАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ТРАНСПОРТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	47
Махкамова Надира Саидмуратовна	
MINTAQA TUMANLARI O'RTASIDAGI INVESTITSIYA VA BANDLIK NOMUTANOSIBLIK LARI HAMDA ULARNI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	55
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
BUXORO VILOYATI IQTISODIYOTINING STRUKTURAVIY TRANSFORMATSIYASI: AGRAR MODEL DAN DIVERSIFIKATSİYALASHGAN TUZILMAGA O'TISH TENDENSIYALARI (2020–2024-YILLAR)	60
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
IQTISODIYOTNI ERKINLASHTIRISHNING HOZIRGI BOSQICHIDA BANK TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA UNDA BOSHQARUVNING ZAMONAVIY PRINSIPLARINI JORIY ETISH.....	65
Tashmatov Shuhrat Hamrayevich	
MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA XIZMATLAR KO'RSATISH IMKONIYATI VA UNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	71
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
O'ZBEKISTONDA AVLODLARARO TRANSFERTLARNING NAZARIY ASOSLARI VA IQTISODIY MAZMUNI	77
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna	
To'rayev Mirzohid Hoshim o'g'li	
SUN'IY INTELLEKTNING O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI	83
Hamidova Shahzoda Odiljanovna	

IQTISODIYOTDA SHAFFOFLIK, ISHONCH VA SAMARADORLIKNI TA'MINLASHDA AUDITORLIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURLIGI.....	88
Sabirova Nodira Komil qizi	
RAQAMLI VALYUTALARNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI VA MOLIYAVIY BARQARORLIKKA TA'SIRI	95
Nabiyeva Zilola Saydulla qizi	
XORAZM VILOYATIDA HUDUDIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI	101
Avazbek Xalbekov	
IMPLEMENTATION OF PARETO ANALYSIS, SENSITIVITY ANALYSIS AND CVP MODELING TOOLS AT SATURN METAL LLC	108
Musaeva Shoira Azimovna	
YOG'-MOY KORXONALARINING TA'MINOT ZANJIRINI TAKOMILLASHTIRISHDA SCOR (SUPPLY CHAIN OPERATIONS REFERENCE) MODELIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	116
Yuldashev Abduxakim Abdulkarimovich	
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПРИЗНАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ НЕФОРМАЛЬНОГО И ИНФОРМАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНА.....	122
Анвар Аллабергенов	
RAQAMLI MOLIYAVIY XIZMATLARNING YASHIL INNOVATSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI.....	128
Allanazarova B.K.	
BIOIQTISODIYOT-BARQAROR RIVOJLANISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARIDAN BIRI.....	135
Azimova Muxlisa Alisherbekovna	
KICHIK BIZNES TIZIMINING SINERGETIKEKONOMETRIK MODELINI ISHLAB CHIQUISH VA UNING PARAMETRLARINI BAHOLASH.....	139
Atamuratova Gulrux Muzafarovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SUG'URTA BOZORINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	145
Xoltoyev Mirusmon Mirxamit o'g'li	
KIMYO SANOATI KORXONALARINING DIVERSIFIKATSIYALASHUV DARAJASINI NORMALLASHTIRILGAN ENTROPIYA INDEKSI ASOSIDA BAHOLASH.....	149
Razikov Otabek Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA YO'NALISHLARI.....	157
Matkabalova Dilorom Xalilullayevna	
MINTAQA RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY KO'RSATKICHLARNI TAHLIL QILISH VA BAHOLASH. (Xorazm viloyati misolida)	165
Bekjanov Dilmurod Yuldashevich	
Narmetova Dilafruz Azamatovna	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ.....	170
Ахмедова Шахноза Козим кизи	
KREDITLASH VA MIKROQARZ TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI	175
Elbekov Jasur Ergash o'g'li	
O'ZBEKISTONDA AHOLINING UZOQ MUDDATLI FOYDALANILADIGAN TOVARLAR BILAN TA'MINLANISH DARAJASINI MODELASHTIRISH VA PROGNOZLASH.....	181
Sharipova Bibijon Baxtiyorovna	

ВНЕДРЕНИЕ ЦВЕТОВОЙ СИСТЕМЫ ПАКЕТОВ ДЛЯ РАЗДЕЛЬНОГО СБОРА ТВЁРДЫХ БЫТОВЫХ ОТХОДОВ В Г. ТАШКЕНТЕ: АДАПТАЦИЯ КОРЕЙСКОЙ МОДЕЛИ НА УРОВНЕ ДОМОХОЗЯЙСТВ	189
Джусупов Кубанычбек	
ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISHNING HUQUQIY MEKANIZMLARI: ZAMONAVIY YONDASHUV VA INNOVATSION YECHIMLAR.....	196
Shamuratov Shahzod Janibek o'g'li	
SHAHARSOZLIKDA BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASINI JORIY ETISH	200
Eshov Sherko'zi Asatulloyevich	
THE ROLE OF TAXES IN THE FORMATION OF LOCAL BUDGET REVENUES	205
Kimsanbaeva Maftuna Bakhodirovna	
DETERMINANTS OF STAKEHOLDER SATISFACTION WITH CUSTOMS CLEARANCE IN UZBEKISTAN: AN EMPIRICAL ANALYSIS	209
Khanifakhon Solikhova	
BANDLIKNI TA'MINLASHNING INNOVATSION YO'NALISHLARI (Xorazm viloyati misolida).....	213
Z. Sh. Matniyozova	
JIZZAX VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI VAHOLASH VA ISHLAB CHIQRISH HAJMINI PROGNOZLASH	218
Umirova Gulmira Shodiboy qizi	
ИННОВАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ НИЗКОУГЛЕРОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАНА.....	224
Расулкулов Жамшидбек Акрамкулович	
KORPORATIV BARQARORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK JAVOBGARLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI.....	233
Komilova Guli Bagandik qizi	
THE ROLE OF DIGITAL INFRASTRUCTURE IN PROMOTING GREEN ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM CENTRAL ASIAN ECONOMIES.....	238
Eshboyev Mirjalol Baxrom o'g'li	
Ozatbekova Ozodaxon Nodirbek qizi	
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОЕ ИНТЕРВАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ СРЕДНЕГО ЗНАЧЕНИЯ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ, ПРИТЯГИВАЮЩЕГОСЯ К УСТОЙЧИВОМУ РАСПРЕДЕЛЕНИЮ.....	250
Турсунов Гафур Таирович	
TIJORAT BANKLARI MOLIVAVIY HISOBOTI MUSTAQIL AUDITINING MOHIYATI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI: BANK FAOLIYATIGA XOS RISK OMILLARINI TASNIFLASH.....	259
Ibragimov Nodirbek Bahodir o'g'li	
ДЕМОКРАТИК TANLOV VA PROGRESSIV SOLIQQA TORTISHNING BARQARORLIGI	266
Malika Sharipova Maxmudjon qizi	
O'ZBEKISTON SHAROITIDA YASHIL ENERGETIKA MANBALARINI UTILIZATSIYA QILISHNING HUQUQIY ASOSLARI.....	273
Ibadov Shoxrux Axmatilloevich	
EKONOMETRIK MODELASHTIRISH ASOSIDA TEMIR YO'L TRANSPORTI IQTISODIY FAOLIYATINI PROGNOZLASH: 2030-YILGACHA SSENARIY TAHLILI.....	277
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich	
TO'QIMACHILIK MAHSULOTLARI KORXONALARINING EKSPORT SALOHİYATINI OSHIRISHDA MARKETING DASTURINING O'RNI.....	283
Musayeva Shoira Azimovna	
O'ZBEKISTONDA ISH BERUVCHINING FUQAROLIK JAVOBGARLIGINI MAJBURIY SUG'URTA QILISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH	289
Karimberdiyeva Dilrabo Rasulovna	

BANK TAVAKKALCHILIKLARINI BOSHQARISHDA SUG'URTA INSTRUMENTLARINI QO'LLASH AMALIYOTI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	296
Matkarimova Ayman Jengisbaevna	
O'ZBEKISTONDA AGROSUG'URTA BOZORINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY VA HUQUQIY OMILLARI	303
Jo'rayeva Sarvinoz Baxtiyor qizi	
BOSHQARISHDA SUG'URTA INSTRUMENTLARINI QO'LLASH AMALIYOTI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	309
Mustafayeva Sevara Rustamovna	
O'ZBEKISTONDA SHAXSIY SUG'URTA XIZMATLARI BOZORINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	314
Qodirova Farangiz Komilovna	
COMPARATIVE ANALYSIS OF TOURISTS' HOTEL SELECTION PREFERENCES IN THE MAJOR TOURISM REGIONS OF UZBEKISTAN.....	320
Sardor Kuvandikov	
QORAQALPOG'ISTON RESPUBLIKASINI BARQAROR RIVOJLANTIRISH METODOLOGIYASINING USTUVOR YO'NALISHLARI	329
Madenova Elmira Nizamatdinovna	
BOSHQARUV SIFATINI OSHIRISHDA XORIJIY TAJRIBALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	334
Shoyev Davronbek Axmadjonovich	
O'ZBEKISTONDA UY-JOY QURILISHI KLASTERLARINI SHAKLLANTIRISH VA TARMOQNI 2032-YILGACHA RIVOJLANTIRISHNI PROGNOZLASH.....	340
Usmonov Mirumar Abdulla o'g'li	
YANGI O'ZBEKISTONDA TURIZM RIVOJINING DRAYVERI SIFATIDA DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASH.....	349
Jannazarova Gauxar Kaipnazarovna	
Raxmatova Sevinch Sobir qizi	
O'ZBEKISTONDA IFRSGA O'TISH JARAYONIDA MOLIYAVIY HISOBOTLARNING BOSHQARUV QARORLARIGA TA'SIRI: UZAUTO MOTORS MISOLIDA.....	353
Samaroxonov Asqarxon Jamolxon o'g'li	
Jo'rayeva Zahro Toshpo'latovna	
SUG'URTA KOMPANIYALARINING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI	358
Pyotr Kim	
TOSHKENT VILOYATI BO'STONLIQ TUMANIDA TURISTIK ZONALARNI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHAVIY BOSHQARUVNING TASHKILIYIQTISODIY AHAMIYATI (DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK ASOSIDA).....	364
Tolibboyev Zafarbek Axror o'g'li	
TURIZM SANOATINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHAVIY BOSHQARUV MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	372
Qarshiboyev Lochinbek Xusan o'g'li	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA ASOSIY VOSITALARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI TAHLILINI MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH.....	379
Muxidinov Ayubbek Nuritdinovich	
QASHQADARYODA NODAVLAT UNIVERSITETLARINING TASHKILIY RIVOJLANISHI: TALABALAR VA XODIMLAR POTENSIALINI TARKIBIY VA DEMOGRAFIK TAHLIL.....	382
Rahimov Sardor Uralovich	

O'ZBEKISTONDA SANOAT KORXONALARINING JOYLASHUVINING HOZIRGI HOLATI.....	388
Kudratov Muhammad Rustamovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA STATISTIK MA'LUMOTLARNI SUN'YI INTELLEKT ASOSIDA TAHLIL QILISH IMKONIYATLARI.....	393
Umarov Abbas Nuriddin o'g'li	
ТРАНСФОРМАЦИЯ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ УЗБЕКИСТАНА И РОССИИ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ, СТРУКТУРНАЯ ВЗАИМОЗАВИСИМОСТЬ И СЦЕНАРИИ РАЗВИТИЯ.....	400
Муниса Турдибаева	
TURIZM SOHASIDA SIRKULYAR IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILY-IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	410
Yuldosheva Laylo Isroilovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHDA SANOAT TARMOQLARINI RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI.....	416
O'ramov Jahongir Jo'rayevich	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK MUNOSABATLARIDA RISKLARNI BOSHQARISH.....	421
O'lolokulova Feruza Mansurovna	
O'ZBEKISTON SANOAT KORXONALARIDA YUQORI TEXNOLOGIK USKUNALARNI XARID QILISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA UMUMIY EGALIK QIYMATI (TCO) KONSEPSIYASINING AHAMIYATI.....	428
Dadamuxamedov Abduvaxob Abduvaxidovich	
MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARI ASOSIDA HISOBOTNI TUZISH VA TAQDIM ETISH HAMDA AUDITINI TAKOMILLASHTIRISH.....	433
Xalilov Bahromjon Bahodirovich	
O'ZBEKISTON QISHLOQ XO'JALIGINING SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDA ZAMONAVIY SUG'URTA MEKANIZMLARINI JORIY ETISH.....	441
Kalenov K.T.	
TIJORAT BANKLARIDA IPOTEKA KREDITLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.....	445
Sobirov Sayfiddin Baxrom o'g'li	
ADIR EKOTIZIMLARINI BOSHQARISH SAMARADORLIGI KO'RSATKICHLARI TAHLILI.....	455
Qodirov Hamidullo Madaminjonovich	
AQSH VA XITOIY O'RTASIDAGI SAVDO URUSHINING JAHON IQTISODIYOTIGA TA'SIRI.....	466
Maxmudillayev Bahromjon Shavkatjon o'g'li	
O'ZBEKISTON FERMERLARINING XALQARO BOZORLARGA KIRISHINI KENGAYTIRISHDA EKSPORT KOOPERATSIYALARIDA ISHTIROK ETISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI MARJINAL BAHOLASH.....	472
Tursunqulov G'olibjon Shavkat o'g'li	

O'ZBEKISTON FERMERLARINING XALQARO BOZORLARGA KIRISHINI KENGAYTIRISHDA EKSPORT KOOPERATSIYALARIDA ISHTIROK ETISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI MARJINAL BAHOLASH

Tursunqulov G'olibjon Shavkat o'g'li
Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillar Samarqand viloyatida o'tkazilgan so'rovnomaga (n=85) ma'lumotlari asosida baholangan. Tadqiqotda Probit modeli qo'llanilib, har bir omilning o'rtacha marjinal effekti (Average Marginal Effect – AME) hisoblangan, natijalarning barqarorligi Logit modeli orqali tekshirilgan. Tahlil natijalariga ko'ra, eksport tajribasi, treninglarda qatnashish, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, xalqaro sertifikatga egalik, bozor axboroti, kredit va logistika xizmatlaridan foydalanish fermerlarning eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimolini statistik jihatdan ishonchli ravishda oshiradi. Fermer rahbarining yoshi va asosiy bozorgacha masofa esa salbiy ta'sir ko'rsatadi. Olingan natijalar fermerlarning innovatsion salohiyatini oshirish, moliyaviy resurslar va eksport infratuzilmasiga kirishni kengaytirish kooperatsiyalarni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: eksport kooperatsiyasi, fermer xo'jaligi, xalqaro bozor, Probit modeli, o'rtacha marjinal effekt (AME), Logit model, Samarqand viloyati, eksport salohiyati.

Abstract. This article provides an econometric assessment of the factors influencing the participation of Uzbek farms in export cooperatives, based on survey data (n=85) collected in the Samarkand region. A Probit model is applied and the Average Marginal Effect (AME) of each factor is estimated, while the robustness of the results is verified using a Logit model. The findings show that export experience, participation in training, the use of modern technologies, holding international certificates, access to market information, credit and logistics services significantly increase the probability of farmers' participation in export cooperatives. The age of the farm manager and the distance to the main market have a negative effect. The results indicate that enhancing farmers' innovation capacity and expanding access to financial resources and export infrastructure are priority directions for developing cooperatives.

Keywords: export cooperative, farm, international market, Probit model, average marginal effect (AME), Logit model, Samarkand region, export potential.

Аннотация. В статье эконометрически оценены факторы, влияющие на участие фермерских хозяйств Узбекистана в экспортных кооперативах, на основе данных опроса (n=85), проведённого в Самаркандской области. В исследовании применена пробит-модель и рассчитаны средние предельные эффекты (Average Marginal Effect – AME) каждого фактора, а устойчивость результатов проверена с помощью логит-модели. Результаты показывают, что опыт экспорта, участие в тренингах, использование современных технологий, наличие международных сертификатов, доступ к рыночной информации, кредитам и логистическим услугам статистически значимо повышают вероятность участия фермеров в экспортных кооперативах. Возраст руководителя хозяйства и расстояние до основного рынка оказывают отрицательное влияние. Полученные результаты свидетельствуют о том, что повышение инновационного потенциала фермеров, расширение доступа к финансовым ресурсам и экспортной инфраструктуре являются приоритетными направлениями развития кооперативов.

Ключевые слова: экспортный кооператив, фермерское хозяйство, международный рынок, пробит-модель, средний предельный эффект (AME), логит-модель, Самаркандская область, экспортный потенциал.

KIRISH

Fermerlarning xalqaro bozorlarga kirishini kengaytirish va eksport faoliyatidan olinadigan daromadlarni oshirishda eksport kooperatsiyalarining o'рни tobora ortib bormoqda. Biroq barcha fermer xo'jaliklari eksport kooperatsiyalarida bir xil darajada ishtirok etmaydi. Ayrim fermerlar kooperatsiyaga faol a'zo bo'lib, birgalikda mahsulot yetishtirish, saqlash, qadoqlash, sertifikatlash va eksport qilish imkoniyatlaridan foydalanayotgan bo'lsa, boshqalari mustaqil faoliyat yuritishni afzal ko'rmoqda. Shu sababli fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoliga qaysi omillar ta'sir ko'rsatishini aniqlash mazkur tadqiqotning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Eksport kooperatsiyalari fermer xo'jaliklariga mahsulotni birgalikda sotish, logistika xarajatlarini kamaytirish, xalqaro sifat standartlarini joriy etish, eksport sertifikatlarini olish, xorijiy xaridorlar bilan aloqalarni yo'lga qo'yish hamda bozor axborotlariga kirish imkoniyatlarini yaratadi. Shu bois fermerlarning eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillarni empirik jihatdan aniqlash davlat tomonidan kooperatsiyalarni rivojlantirish va eksportni qo'llab-quvvatlash siyosatini takomillashtirish uchun muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotda fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoli Probit modeli yordamida baholandi. Model natijalarini iqtisodiy jihatdan talqin qilish maqsadida har bir omilning o'rtacha marjinal effekti (Average Marginal Effect – AME) hisoblandi. Olingan natijalarning barqarorligi va ishonchliligini tekshirish uchun qo'shimcha ravishda Logit modeli ham baholanib, natijalar o'zaro taqqoslandi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, Samarqand viloyati fermer xo'jaliklari misolida eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoliga ta'sir etuvchi demografik, iqtisodiy, institutsional va bozor omillari ilk bor o'rtacha marjinal effektlar asosida miqdoriy baholandi. Mazkur yondashuv nafaqat qaysi omillar statistik jihatdan ahamiyatli ekanligini, balki har bir omil fermerning eksport kooperatsiyasiga qo'shilish ehtimolini necha foizga oshirishi yoki kamaytirishini aniqlash imkonini beradi.

Fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillarni tanlash qishloq xo'jaligi kooperatsiyasi, institutsional iqtisodiyot hamda bozor integratsiyasi bo'yicha mavjud ilmiy tadqiqotlar tahliliga asoslandi. Ilmiy adabiyotlarda fermerlarning kooperatsiyaga qo'shilish qarori ularning resurs salohiyati, inson kapitali, moliyaviy imkoniyatlari, bozor infratuzilmasi va institutsional qo'llab-quvvatlash darajasi bilan izohlanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Kooperatsiyalarda ishtirok etishga ta'sir qiluvchi demografik omillar ko'plab tadqiqotlarda o'rganilgan. Xususan, Rizzo va boshqalar [1], Verhofstadt va Maertens [2], shuningdek, Abate va hammualliflari [3] fermer rahbarining ta'lim darajasi, tajribasi va yoshi kooperativlarga a'zolik ehtimolini oshiruvchi muhim omillar ekanligini aniqlagan. Ularning fikricha, ta'lim darajasi yuqori bo'lgan fermerlar bozor axborotlarini tezroq o'zlashtiradi, yangi institutlarga moslashadi va kooperatsiyaning iqtisodiy afzalliklarini yaxshiroq baholaydi.

Fermer xo'jaligining resurslar salohiyati ham kooperatsiyada ishtirok etishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Abate va hammualliflari [3], Verhofstadt va Maertens [2] yer maydoni, ishlab chiqarish hajmi va mehnat resurslari ortgani sari fermerlarning kooperativlarga qo'shilish ehtimoli ham ortishini qayd etgan. Yirik xo'jaliklar eksport uchun zarur bo'lgan mahsulot hajmini shakllantirish imkoniyatiga ega bo'lgani sababli ular kooperatsiyadan ko'proq manfaat ko'radi.

Moliyaviy omillar, ayniqsa, kreditdan foydalanish imkoniyati ham ilmiy adabiyotlarda muhim determinant sifatida ko'riladi. Swinnen [4] va Abate va hammualliflari [3] kredit resurslari fermerlarning ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, innovatsiyalarni joriy etish va kooperatsiyalarda faol ishtirok etishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi.

Innovatsion omillar ham fermerlarning kooperatsiyaga qo'shilishida muhim rol o'ynaydi. Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) hisobotlarida [5; 6] zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, maslahat (extension) xizmatlari va fermerlarni o'qitish kooperatsiyalar samaradorligini oshiruvchi asosiy omillar sifatida ko'rsatilgan. Barrett va hammualliflari [7] ham bilim va axborotdan foydalanish imkoniyatlari bozor integratsiyasini jadallashtirishini empirik jihatdan asoslagan.

Bozor infratuzilmasi bilan bog'liq omillar ko'plab ilmiy ishlarda alohida o'rganilgan. Barrett [8] bozorgacha bo'lgan masofa, transport infratuzilmasi va bozor axborotlari fermerlarning kooperatsiyaga qo'shilish hamda mahsulotni bozorga chiqarish qaroriga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatgan. Jahon banki (World Bank) tadqiqotlarida [9] logistika va ombor infratuzilmasining rivojlanganligi eksport xarajatlarini kamaytirishi va fermerlarning xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirishi qayd etilgan.

Eksport salohiyatini tavsiflovchi omillar ham ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan. Xalqaro savdo markazi (ITC) hisobotiga [10] ko'ra, xalqaro sifat sertifikatlariga ega bo'lish, eksport tajribasi va mahsulot sifatining xalqaro standartlarga mosligi eksport bozorlariga muvaffaqiyatli kirishning asosiy shartlaridan hisoblanadi.

Shu bilan birga, FAO [11] fermerlarni kooperatsiyalar orqali sertifikatlash va eksportga tayyorlash eksport raqobatbardoshligini oshirishda muhim mexanizm ekanligini ta'kidlaydi [12; 13; 14].

Yuqoridagi nazariy va empirik tadqiqotlar natijalariga tayangan holda ushbu maqolada fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillar demografik, resurs, moliyaviy, innovatsion, bozor va eksport salohiyati omillari guruhlariga ajratildi (1-jadvalga qarang).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot Samarqand viloyatida faoliyat yuritayotgan 85 ta fermer xo'jaligi o'rtasida o'tkazilgan to'g'ridan-to'g'ri so'rovnoma ma'lumotlariga asoslanadi. So'rovnoma davomida fermer xo'jaliklarining ijtimoiy-iqtisodiy tavsifi, ishlab chiqarish resurslari, yer maydoni, eksport faoliyati, kooperatsiyalarda ishtirok etishi, moliyaviy resurslardan foydalanishi, innovatsiyalarni joriy etish darajasi, logistika infratuzilmasidan foydalanishi hamda xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlariga oid batafsil ma'lumotlar yig'ildi. Mazkur ma'lumotlar bazasi eksport salohiyatiga ega fermer xo'jaliklarini qamrab olganligi sababli, u fermerlarning eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillarni baholash uchun saralab olindi.

1-jadval

Fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillar tavsifi¹

O'zgaruvchilar guruhi	O'zgaruvchi nomi	O'lchov birligi	Kutilayotgan ta'siri
Bog'liq o'zgaruvchi	Eksport kooperatsiyasida ishtirok etishi	1=a'zo, 0=a'zo emas	
Demografik omillar	Fermer rahbarining yoshi	yil	±
	Fermerlik tajribasi	yil	+
	Ta'lim darajasi	daraja	+
Resurs salohiyati	Yer maydoni	gektar	+
	Doimiy ishchilar soni	nafar	+
	Yillik ishlab chiqarish hajmi	tonna	+
Moliyaviy omillar	Kreditdan foydalanishi	1/0	+
	Investitsiya jalb qilganligi	1/0	+
Innovatsion omillar	Zamonaviy texnologiyalardan foydalanishi	1/0	+
	Internet va raqamli platformalardan foydalanishi	1/0	+
	Treninglarda qatnashganligi	1/0	+
	Maslahat (extension) xizmatlaridan foydalanganligi	1/0	+
Bozor omillari	Asosiy ulgurji bozorgacha masofa	km	-
	Eksport bozorlari haqida axborotga egaligi	1/0	+
	Logistika xizmatlaridan foydalanishi	1/0	+
	Ombor infratuzilmasidan foydalanishi	1/0	+
Eksport salohiyati	Eksport tajribasiga ega bo'lishi	1/0	+
	Xalqaro sertifikatlariga ega bo'lishi	1/0	+
	Mahsulot sifat standartlariga mosligi	Likert (1–5)	+

Jadvalda fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoliga ta'sir etuvchi omillar tizimlashtirilgan. Jadvalda bog'liq o'zgaruvchi sifatida eksport kooperatsiyasida ishtirok etish ko'rsatkichi tanlangan. Ushbu o'zgaruvchi bo'yicha agar fermer xo'jaligi eksportga yo'naltirilgan kooperatsiya yoki fermerlar birlashmasiga a'zo bo'lsa, 1 qiymatini, aks holda 0 qiymatini oladi.

Demografik omillar guruhida fermer rahbarining yoshi, tajribasi va ta'lim darajasi kiritilgan. Fermerlik tajribasi va ta'lim darajasining kooperatsiyada ishtirok etishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutiladi, chunki tajribali va bilimli fermerlar bozor talablarini tezroq anglaydi, kooperatsiyaning iqtisodiy afzalliklarini yaxshiroq baholaydi

¹ Manba: Muallif tomonidan fermer xo'jaliklari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma asosida ishlab chiqilgan.

va eksport jarayonlarida faolroq ishtirok etadi. Yosh omilining ta'siri esa ikki tomonlama bo'ladi: yosh fermerlar innovatsiyalar va kooperatsiyaga ochiqroq bo'lishi ehtimoli mavjud, katta yoshdagi fermerlar esa ko'proq amaliy tajribaga ega bo'lishi kuzatiladi.

Resurs salohiyati guruhiga yer maydoni, ishchilar soni va yillik ishlab chiqarish hajmi kiritilgan. Ushbu omillarning eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishga ijobiy ta'sir qilishi kutiladi. Chunki katta yer maydoniga, yetarli ishchi kuchiga va yuqori ishlab chiqarish hajmiga ega fermer xo'jaliklari eksport uchun talab qilinadigan barqaror mahsulot hajmini shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bois ular kooperatsiya orqali mahsulotni saqlash, qadoqlash, tashish va sotish xizmatlaridan ko'proq manfaatdor bo'ladi.

Moliyaviy omillar fermer xo'jaligining kreditdan foydalanishi va investitsiya jalb qilish imkoniyatlarini aks ettiradi. Kredit va investitsiyadan foydalanish fermerning ishlab chiqarishni kengaytirish, zamonaviy texnika xarid qilish, saqlash infratuzilmasini yaxshilash va eksport standartlariga moslashish imkoniyatlarini oshiradi. Shuning uchun ushbu omillarning kooperatsiyaga a'zo bo'lish ehtimoliga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kutiladi.

Innovatsion omillar guruhida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, raqamli platformalardan foydalanish, treninglarda qatnashish va maslahat xizmatlaridan foydalanish ko'rsatkichlari aks ettirilgan. Ushbu omillar fermer xo'jaligining bilim, axborot va texnologik tayyorgarlik darajasini ifodalaydi. Innovatsiyalarga ochiq fermerlar eksport bozorlaridagi talablarni, sertifikatlash jarayonlarini va xalqaro standartlarni yaxshiroq tushunadi. Shu sababli ular eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishga ko'proq moyil bo'ladi.

Bozor omillari orasida asosiy ulgurji bozorgacha bo'lgan masofa, eksport bozorlari haqida axborotga egalik, logistika xizmatlaridan foydalanish va ombor infratuzilmasidan foydalanish imkoniyati kiritilgan. Bozorgacha masofa ortishi fermerning mustaqil savdo qilish xarajatlarini oshiradi, shu sababli bu omilning ta'siri salbiy yoki ayrim hollarda kooperatsiyaga ehtiyojni oshiruvchi ijobiy bo'lishi mumkin. Biroq eksport axboroti, logistika va ombor infratuzilmasiga ega bo'lish fermerning xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi va kooperatsiyada ishtirok etish ehtimolini oshiradi.

Eksport salohiyati guruhiga eksport tajribasi, xalqaro sertifikatlariga ega bo'lish va mahsulot sifat standartlariga moslik kiritilgan. Ushbu omillar fermer xo'jaligining xalqaro bozorlarga chiqishga tayyorgarligini bildiradi. Eksport tajribasiga ega, sertifikatlangan va sifat talablariga mos mahsulot yetishtiruvchi fermerlar kooperatsiyalar orqali xorijiy xaridorlar bilan ishlash, eksport hajmini oshirish va yuqoriroq narxlarda mahsulot sotish imkoniyatidan samaraliroq foydalanadi.

Tadqiqotda fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoliga ta'sir etuvchi omillarni baholash maqsadida quyidagi ilmiy gipotezalar ilgari surildi:

H1. Yer maydoni katta bo'lgan fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoli yuqoriroq bo'ladi, chunki ular eksport uchun zarur bo'lgan mahsulot hajmini shakllantirish va kooperatsiya orqali ko'lam iqtisodiyoti afzalliklaridan samaraliroq foydalanish imkoniyatiga ega;

H2. Zamonaviy texnologiyalarni qo'llaydigan, innovatsiyalarni joriy etuvchi hamda trening va maslahat xizmatlaridan foydalanadigan fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoli yuqoriroq bo'ladi, chunki bunday fermerlar bozor talablariga tezroq moslashadi;

H3. Kredit resurslaridan foydalanadigan va investitsiya imkoniyatlariga ega fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoli yuqoriroq bo'ladi, chunki moliyaviy resurslar ishlab chiqarishni kengaytirish va eksport talablariga moslashishni ta'minlaydi;

H4. Eksport faoliyati uchun zarur infratuzilmaga (ombor, logistika, sertifikatlash, eksport tajribasi) ega fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoli yuqoriroq bo'ladi, chunki ular xalqaro bozorlarga chiqish imkoniyatlarini samaraliroq amalga oshiradi;

H5. Asosiy ulgurji bozorgacha bo'lgan masofa ortgani sari fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoli ortadi, chunki transport va tranzaksiya xarajatlarining oshishi jamoaviy logistika hamda mahsulotni birgalikda sotish afzalliklarini kuchaytiradi.

Yuqorida ilgari surilgan gipotezalarni empirik jihatdan tekshirish uchun fermer xo'jaligining eksport kooperatsiyasida ishtirok etish ehtimoli ekonometrik jihatdan baholandi. Mazkur tadqiqotda bog'liq o'zgaruvchi sifatida fermer xo'jaligining eksport kooperatsiyasida ishtirok etishi qabul qilindi. Agar fermer xo'jaligi eksport kooperatsiyasi yoki eksportga yo'naltirilgan fermerlar birlashmasiga a'zo bo'lsa, bog'liq o'zgaruvchi 1, aks holda 0 qiymatini olishi belgilandi.

Bog'liq o'zgaruvchining ikkilik xususiyatga ega ekanligi sababli uni oddiy chiziqli regressiya modeli yordamida baholash maqsadga muvofiq emas. Chunki chiziqli ehtimollik modeli bashorat qilingan ehtimollarni 0 va 1 oraliqidan tashqariga chiqarib yuborishi hamda xatoliklar dispersiyasining doimiy emasligi muammosini keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli ushbu tadqiqotda fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyasida ishtirok etish ehtimolini baholash uchun Probit modeli qo'llanildi. Model bog'liq o'zgaruvchining ehtimolini standart normal taqsimot funksiyasi orqali baholaydi.

Model quyidagicha ifodalanadi (1-formulaga qarang):

$$P(Y_i=1|X_i)=\Phi(X_i \beta) \quad (1)$$

bu yerda:

$$Y_i = \begin{cases} 1, & \text{"agar fermer xo'jaligi eksport kooperatsiyasida ishtirok etsa;" } \\ 0, & \text{"agar fermer xo'jaligi eksport kooperatsiyasida ishtirok etmasa." } \end{cases}$$

standart normal taqsimotning kumulyativ taqsimot funksiyasi; fermer xo'jaligining eksport kooperatsiyasida ishtirok etish ehtimoliga ta'sir etuvchi omillar vektori; baholanishi lozim bo'lgan parametrlar vektori.

bu yerda

$$X_i = (Age_i, Experience_i, Education_i, Land_i, Workers_i, Production_i, Credit_i, Investment_i, Technology_i, Digital_i, Training_i, Extension_i, Distance_i, MarketInfo_i, Logistics_i, Storage_i, ExportExp_i, Certification_i, Quality_i)$$

Yuqoridagilardan kelib chiqib, iqtisodiy model quyidagi ko'rinishda ifodalanadi.

$$P(Cooperative_i = 1) = \Phi(\beta_0 + \beta_1 Age_i + \beta_2 Experience_i + \beta_3 Education_i + \beta_4 Land_i + \beta_5 Workers_i + \beta_6 Production_i + \beta_7 Credit_i + \beta_8 Investment_i + \beta_9 Technology_i + \beta_{10} Digital_i + \beta_{11} Training_i + \beta_{12} Extension_i + \beta_{13} Distance_i + \beta_{14} MarketInfo_i + \beta_{15} Logistics_i + \beta_{16} Storage_i + \beta_{17} ExportExp_i + \beta_{18} Certification_i + \beta_{19} Quality_i + \varepsilon_i)$$

bu yerda:

Age_i — fermer rahbarining yoshi; Experience_i — fermerlik tajribasi; Education_i — ta'lim darajasi; Land_i — yer maydoni; Workers_i — doimiy ishchilar soni; Production_i — yillik ishlab chiqarish hajmi; Credit_i — kreditdan foydalanish; Investment_i — investitsiya jalb qilganligi; Technology_i — zamonaviy texnologiyalardan foydalanish; Digital_i — raqamli texnologiyalardan foydalanish; Training_i — treninglarda ishtirok etishi; Extension_i — maslahat (extension) xizmatlaridan foydalanishi; Distance_i — asosiy bozorgacha bo'lgan masofa; MarketInfo_i — eksport bozori axborotidan foydalanish; Logistics_i — logistika xizmatlaridan foydalanish; Storage_i — ombor infratuzilmasidan foydalanish; ExportExp_i — eksport tajribasi; Certification_i — xalqaro sertifikatga egaligi; Quality_i — mahsulot sifatining eksport talablariga mosligi.

Probit modelida baholangan koeffitsiyentlar to'g'ridan-to'g'ri ehtimollikdagi o'zgarishni anglatmaydi. Shu sababli natijalarni iqtisodiy jihatdan talqin qilish uchun o'rtacha marjinal effektlar (Average Marginal Effects — AME) hisoblanadi. Marjinal effekt quyidagicha ifodalanadi:

$$\frac{\partial P(Y_i = 1 | X_i)}{\partial X_{ki}} = \phi(X_i \beta) \beta_k$$

bu yerda: standart normal taqsimot zichlik funksiyasi; k-omilning Probit modelidagi koeffitsiyenti.

O'rtacha marjinal effekt esa barcha kuzatuvlar bo'yicha marjinal effektlarning o'rtacha qiymati sifatida hisoblanadi:

$$AME_k = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N \phi(X_i \beta) \beta_k$$

Mazkur ko'rsatkich har bir omilning bir birlikka o'zgarishi fermer xo'jaligining eksport kooperatsiyasida ishtirok etish ehtimolini o'rtacha necha foiz punktiga o'zgartirishini ko'rsatadi. Shu sababli maqolada asosiy iqtisodiy talqin aynan AME natijalariga tayangan holda amalga oshiriladi.

Probit modelining mosligi bir necha statistik mezonlar yordamida baholanadi. Jumladan, modelning umumiy ahamiyatligi Likelihood Ratio chi-square testi orqali, tushuntirish qobiliyati esa Pseudo R² ko'rsatkichi

yordamida aniqlanadi. Shuningdek, alohida omillarning statistik ahamiyati z-statistika va p-qiyamat asosida baholanadi. Natijalarning barqarorligini tekshirish maqsadida qo'shimcha ravishda Logit modeli ham baholanib, Probit modeli natijalari bilan taqqoslanadi.

Quyidagi 2-jadvalda tadqiqotda foydalanilgan o'zgaruvchilarning tavsiflovchi statistikasi ko'rib chiqiladi.

2-jadval
Tadqiqotda foydalanilgan o'zgaruvchilarning tavsiflovchi statistikasi
(n = 85)²

O'zgaruvchi	O'rtacha (Mean)	Standart og'ish	Min	Maks
Eksport kooperatsiyasida ishtirok etish	0,54	0,50	0	1
Fermer rahbarining yoshi (yil)	47,0	9,64	28	68
Fermerlik tajribasi (yil)	23,0	11,16	3	44
Ta'lim darajasi	3,14	0,81	1	5
Yer maydoni (gektar)	42,05	22,20	5,2	78,4
Doimiy ishchilar soni	9,48	4,27	2	22
Yillik ishlab chiqarish hajmi (tonna)	286,35	164,12	42	810
Kreditdan foydalanish	0,63	0,49	0	1
Investitsiya jalb qilganligi	0,48	0,50	0	1
Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish	0,59	0,49	0	1
Raqamli texnologiyalardan foydalanish	0,51	0,50	0	1
Treninglarda qatnashganligi	0,67	0,47	0	1
Extension xizmatlaridan foydalanish	0,56	0,50	0	1
Asosiy bozorgacha masofa (km)	24,63	11,74	4	61
Bozor axborotidan foydalanish	0,61	0,49	0	1
Logistika xizmatlaridan foydalanish	0,43	0,50	0	1
Ombor infratuzilmasidan foydalanish	0,46	0,50	0	1
Eksport tajribasi	0,38	0,49	0	1
Xalqaro sertifikatga egaligi	0,31	0,47	0	1
Mahsulot sifatining eksport talablariga mosligi (1–5)	3,72	0,86	2	5

2-jadvalda tadqiqotda foydalanilgan o'zgaruvchilarning tavsiflovchi statistik ko'rsatkichlari keltirilgan. Natijalarga ko'ra, tanlanmaga kiritilgan fermer xo'jaliklari rahbarlarining o'rtacha yoshi 47 yilni, fermerlik tajribasi esa 23 yilni tashkil etdi. Fermer xo'jaliklarining o'rtacha yer maydoni 42,05 gektar, doimiy ishchilar soni 9,5 nafar va yillik ishlab chiqarish hajmi 286 tonnani tashkil etdi. Tanlanmadagi fermerlarning 63 foizi kredit resurslaridan foydalangan, 67 foizi turli treninglarda ishtirok etgan, 59 foizi zamonaviy texnologiyalarni joriy etgan va 61 foizi eksport bozorlari to'g'risidagi axborotlardan foydalangan. Shu bilan birga, fermerlarning 38 foizi eksport tajribasiga ega bo'lsa, 31 foizi xalqaro sertifikatlarga ega ekanligi aniqlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

3-jadvalda fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillarni baholash maqsadida Probit modeli natijalari keltirilgan. Modelning umumiy statistik ko'rsatkichlariga ko'ra, Likelihood Ratio (LR) $\chi^2 = 52,81$ va $\text{Prob} > \chi^2 < 0,001$ bo'lib, model umumiy holda statistik jihatdan ahamiyatli ekanligini ko'rsatdi. Shuningdek, Pseudo $R^2 = 0,389$ bo'lishi model fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyasida ishtirok etish ehtimolidagi o'zgarishlarning qariyb 38,9 foizini izohlab bera olishini ko'rsatdi. Bu esa tanlangan omillarning eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishga sezilarli ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi.

2 Manba: Muallifning so'rovnomanadan olgan ma'lumotlari bo'yicha.

Fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillar (Probit modeli natijalari)³

O'zgaruvchi	β	Std. og'ish	z	p
Fermer rahbarining yoshi	-0.018	0.009	-2.01	*
Fermerlik tajribasi	0.031	0.012	2.58	**
Ta'lim darajasi	0.214	0.086	2.49	**
Yer maydoni	0.027	0.01	2.7	***
Doimiy ishchilar soni	0.061	0.031	1.97	*
Yillik ishlab chiqarish hajmi	0.003	0.001	2.35	**
Kreditdan foydalanish	0.543	0.219	2.48	**
Investitsiya jalb qilganligi	0.432	0.205	2.11	*
Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish	0.615	0.227	2.71	***
Raqamli texnologiyalar	0.337	0.193	1.75	*
Treninglarda qatnashganligi	0.694	0.241	2.88	***
Extension xizmatlari	0.421	0.191	2.2	
Bozorgacha masofa	-0.015	0.007	-2.16	*
Bozor axboroti	0.583	0.232	2.51	**
Logistika xizmatlari	0.487	0.208	2.34	**
Ombor infratuzilmasi	0.366	0.184	1.99	
Eksport tajribasi	0.872	0.264	3.3	***
Sertifikatga egaligi	0.615	0.244	2.52	***
Mahsulot sifati	0.276	0.107	2.58	**
Kuzatuvlar soni	85			
Log likelihood	-41.53			
LR χ^2	52.81			
Prob > χ^2	<0.001			
Pseudo R ²	0.389			

Izoh: *** p<0,01; ** p<0,05; * p<0,1.

Natijalarga ko'ra, eksport tajribasi ($\beta=0,872$; $p<0,01$) fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyasida ishtirok etishiga eng kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omil hisoblanadi. Bu eksport faoliyati bo'yicha amaliy tajribaga ega fermerlar kooperatsiyalarning afzalliklarini yaxshiroq anglashini va xalqaro bozorlarga chiqishda jamoaviy hamkorlikka ko'proq intilishini ko'rsatadi.

Shuningdek, treninglarda qatnashish ($\beta=0,694$; $p<0,01$), zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ($\beta=0,615$; $p<0,01$), xalqaro sertifikatlariga egalik ($\beta=0,615$; $p<0,05$), bozor axborotidan foydalanish ($\beta=0,583$; $p<0,05$), kredit resurslaridan foydalanish ($\beta=0,543$; $p<0,05$), logistika xizmatlaridan foydalanish ($\beta=0,487$; $p<0,05$), investitsiya jalb qilganlik ($\beta=0,432$; $p<0,05$) hamda extension xizmatlaridan foydalanish ($\beta=0,421$; $p<0,05$) fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimolini statistik jihatdan ishonchli ravishda oshirishi aniqlandi. Ushbu natijalar fermerlarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash eksport kooperatsiyalarini rivojlantirishning muhim omillari ekanligini ko'rsatadi.

Resurs salohiyatini tavsiflovchi omillar orasida yer maydoni ($\beta=0,027$; $p<0,01$), yillik ishlab chiqarish hajmi ($\beta=0,003$; $p<0,05$), doimiy ishchilar soni ($\beta=0,061$; $p<0,05$), fermerlik tajribasi ($\beta=0,031$; $p<0,05$) va ta'lim darajasi ($\beta=0,214$; $p<0,05$) ham eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoliga ijobiy ta'sir ko'rsatishi kuzatildi. Bu yirikroq va tajribali fermer xo'jaliklari eksport talablariga mos ravishda mahsulot yetishtirish hamda kooperatsiyalar orqali ko'lam iqtisodiyoti afzalliklaridan samaraliroq foydalanishga intilishini anglatadi.

Aksincha, fermer rahbarining yoshi ($\beta=-0,018$; $p<0,05$) va asosiy bozorgacha bo'lgan masofa ($\beta=-0,015$; $p<0,05$) eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoliga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Bu natija yosh fermerlarning

3 Manba: muallifning Probit modeli bo'yicha hisob-kitoblari.

innovatsiyalar va hamkorlikka nisbatan ochiqligi yuqoriroq ekanligini, shuningdek, bozorgacha bo'lgan masofa ortishi transport va tranzaksiya xarajatlarini oshirib, ayrim fermerlarning kooperatsiyalarda faol ishtirok etishini cheklashini ko'rsatdi.

Probit modeli natijalari asosida tadqiqotda ilgari surilgan ilmiy gipotezalar baholandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishga ta'sir etuvchi omillar fermer xo'jaliklarining resurs salohiyati, innovatsion faolligi, moliyaviy imkoniyatlari hamda bozor infratuzilmasi bilan chambarchas bog'liq.

Birinchi gipoteza (H1)ga ko'ra, yer maydoni katta bo'lgan fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimoli yuqori bo'lishi nazarda tutilgan edi. Probit modeli natijalariga ko'ra, yer maydoni koeffitsiyenti musbat ($\beta=0,027$) va statistik jihatdan ahamiyatli bo'lib chiqdi ($p<0,01$). Bu natija yirik yer maydoniga ega fermerlar eksport uchun zarur mahsulot hajmini shakllantirish imkoniyatiga ega ekanligi hamda kooperatsiya orqali logistika, marketing va eksport xarajatlarini kamaytirishga ko'proq manfaatdor ekanligini ko'rsatadi. Demak, H1 gipotezasini qabul qilamiz.

Ikkinchi gipotezada (H2) innovatsion faol fermer xo'jaliklari eksport kooperatsiyalarida faolroq ishtirok etishi ilgari surilgan edi. Natijalarga ko'ra, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish ($\beta=0,615$), treninglarda qatnashish ($\beta=0,694$), extension xizmatlaridan foydalanish ($\beta=0,421$) va bozor axborotidan foydalanish ($\beta=0,583$) eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishga ijobiy va statistik jihatdan ahamiyatli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu natijalar innovatsion salohiyat yuqori bo'lgan fermer xo'jaliklari yangi bozor imkoniyatlaridan samaraliroq foydalanishini tasdiqlaydi. Shunday qilib, H2 gipotezasi ham to'liq tasdiqlandi.

Uchinchi gipoteza (H3) moliyaviy resurslardan foydalanish fermerlarning eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimolini oshirishi haqidagi taxminga asoslangan edi. Probit modeli natijalariga ko'ra, kreditdan foydalanish ($\beta=0,543$) va investitsiya jalb qilganlik ($\beta=0,432$) koeffitsiyentlari musbat hamda statistik jihatdan ahamiyatli bo'ldi. Bu eksport faoliyatini kengaytirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarning mavjudligi fermerlarning kooperatsiyalarda ishtirok etishini rag'batlantirishini ko'rsatadi. Natijada, H3 gipotezasi ham tasdiqlandi.

To'rtinchi gipotezada (H4) eksport infratuzilmasiga ega bo'lgan fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida faolroq ishtirok etishi nazarda tutilgan edi. Natijalar logistika xizmatlaridan foydalanish ($\beta=0,487$), ombor infratuzilmasi ($\beta=0,366$), xalqaro sertifikatga egalik ($\beta=0,615$), mahsulot sifatining eksport talablariga mosligi ($\beta=0,276$) va ayniqsa, eksport tajribasi ($\beta=0,872$) eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish ehtimolini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Bu eksport infratuzilmasi va institutsional tayyorgarlik fermerlarning xalqaro bozorlarga chiqishida muhim omil ekanligini tasdiqlaydi. Shunday qilib, H4 gipotezasi ham tasdiqlandi.

Beshinchi gipotezada (H5) bozorgacha bo'lgan masofa eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishga ta'sir qilishi ilgari surilgan edi. Probit modeli natijalarida bozorgacha bo'lgan masofa koeffitsiyenti manfiy ($\beta=-0,015$) bo'lib, statistik jihatdan ahamiyatli ekanligi aniqlandi. Bu natija dastlabki gipotezada kutilgan musbat yo'nalishdan farq qiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, Samarqand viloyati sharoitida bozorga yaqin joylashgan fermer xo'jaliklari eksport kooperatsiyalarida faolroq ishtirok etmoqda. Buni hududning transport infratuzilmasi, eksport logistikasining asosan yirik markazlarda shakllanganligi va bozor axborotlariga yaqinlik bilan izohlash mumkin. Shu sababli H5 gipotezasi to'liq tasdiqlanmadi, ya'ni ushbu omilning ta'siri statistik jihatdan ahamiyatli bo'lsa-da, uning yo'nalishi dastlabki taxmindan farq qildi.

Umuman olganda, Probit modeli natijalari fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etish qarori ko'p omilli xususiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Tahlil natijalariga ko'ra, eksport tajribasi, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, trening va maslahat xizmatlarida ishtirok etish, kredit va investitsiya resurslaridan foydalanish, logistika hamda sertifikatlash tizimlarining mavjudligi eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishni rag'batlantiruvchi asosiy omillar hisoblanadi. Shu bilan birga, yer maydonining kengligi va fermerlarning inson kapitali ham eksport kooperatsiyalariga qo'shilish ehtimolini oshiruvchi muhim determinantlar sifatida namoyon bo'ldi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston, xususan, Samarqand viloyati fermer xo'jaliklarining eksport kooperatsiyalarida ishtirok etishiga ta'sir etuvchi omillar Probit modeli va o'rtacha marginal effektlar (AME) yordamida miqdoriy baholandi, natijalarning barqarorligi esa Logit modeli orqali tasdiqlandi. Tahlil natijalari fermer xo'jaligining eksport kooperatsiyasiga qo'shilish qarori yagona omilga emas, balki demografik, resurs, moliyaviy, innovatsion, bozor va eksport salohiyati omillarining o'zaro uyg'unligiga bog'liq ko'p omilli jarayon ekanligini ko'rsatdi.

Tadqiqotda ilgari surilgan beshta gipotezadan to'rttasi (H1, H2, H3 va H4) to'liq tasdiqlandi. Eng kuchli ijobiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar sifatida eksport tajribasi, treninglarda qatnashish, zamonaviy texnologiyalardan

foydalanish, xalqaro sertifikatga egalik, bozor axboroti, kredit va logistika xizmatlaridan foydalanish aniqlandi. Shuningdek, yer maydoni, yillik ishlab chiqarish hajmi, fermerning tajribasi va ta'lim darajasi kabi resurs hamda inson kapitali ko'rsatkichlari ham kooperatsiyaga qo'shilish ehtimolini oshiruvchi muhim determinantlar bo'lib chiqdi. Aksincha, fermer rahbarining yoshi va asosiy bozorgacha bo'lgan masofa salbiy ta'sir ko'rsatdi. H5 gipotezasi to'liq tasdiqlanmadi: bozorgacha masofa statistik jihatdan ahamiyatli bo'lsa-da, uning ta'sir yo'nalishi dastlabki taxminga zid ravishda manfiy chiqdi, ya'ni Samarqand viloyati sharoitida bozorga va eksport logistikasi markazlariga yaqin joylashgan xo'jaliklar kooperatsiyalarda faolroq ishtirok etmoqda.

Olingan natijalar fermerlarning xalqaro bozorlarga kirishini kengaytirishda eksport kooperatsiyalarini rivojlantirish uchun quyidagi ustuvor yo'nalishlar va amaliy takliflarni ishlab chiqish imkonini beradi:

Fermerlarning innovatsion va inson salohiyatini oshirish. Zamonaviy texnologiyalar, raqamli platformalar, trening va maslahat (extension) xizmatlarining yuqori ahamiyati hisobga olinib, hududlarda eksportga yo'naltirilgan o'quv-amaliy dasturlar, demonstratsion maydonchalar va fermerdan-fermerga bilim almashish tizimini joriy etish maqsadga muvofiq. Bu, ayniqsa, bozor talablari va sertifikatlash jarayonlarini tushuntirishga qaratilishi lozim.

Moliyaviy resurslarga kirishni kengaytirish. Kredit va investitsiyadan foydalanishning ijobiy ta'siri kooperatsiyaga a'zo bo'lmoqchi bo'lgan xo'jaliklar uchun imtiyozli kredit liniyalari, lizing va eksportni qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy mexanizmlarni rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi. Moliyaviy resurslar fermerlarga ishlab chiqarishni kengaytirish va eksport standartlariga moslashish imkonini beradi.

Eksport infratuzilmasi va logistikani takomillashtirish. Logistika xizmatlari, ombor (sovutgich, saqlash) infratuzilmasi va xalqaro sertifikatlashning muhim roli inobatga olinib, hududiy darajada jamoaviy logistika markazlari, zamonaviy omborxonalar va sertifikatlash xizmatlarini tashkil etish tavsiya etiladi. Bu, ayniqsa, masofaning salbiy ta'sirini yumshatishga xizmat qiladi.

Bozor axboroti va maslahat xizmatlari tizimini kuchaytirish. Eksport bozorlari, narxlar va talab to'g'risidagi axborotning qulay manbalarini (raqamli axborot platformalari, agroeksport markazlari, konsalting xizmatlari) yaratish fermerlarning kooperatsiyaga qo'shilish va eksportga chiqish qarorlarini rag'batlantiradi.

Hududiy yondashuvni hisobga olish. Bozorgacha masofaning manfiy ta'siri eksport logistikasi va infratuzilmasi asosan yirik markazlarda jamlanganligini ko'rsatadi. Shu sababli markazdan uzoq joylashgan hududlarda kooperatsiyalarni rivojlantirish uchun maxsus rag'batlantirish chora-tadbirlari (transport subsidiyalari, mintaqaviy yig'ish-saqlash punktlari) zarur.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijalari eksport kooperatsiyalarini rivojlantirish siyosati nafaqat tashkiliy, balki fermerlarning bilim, moliyaviy imkoniyat va infratuzilmaga kirishini bir vaqtda ta'minlovchi kompleks yondashuvga asoslanishi kerakligini ko'rsatadi. Kelgusi tadqiqotlarda respondentlar sonini kengaytirish, boshqa viloyatlar ma'lumotlarini qamrab olish hamda panel ma'lumotlar asosida sababiy bog'liqliklarni baholash mavzuni yanada chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rizzo, G., Migliore, G., & Schifani, G. (2024). Key factors influencing farmers' adoption of sustainable innovations: A systematic literature review and research agenda. *Organic Agriculture*, 14(1), 57–84. <https://doi.org/10.1007/s13165-023-00440-7>
2. Verhofstadt, E., & Maertens, M. (2015). Can agricultural cooperatives reduce poverty? Heterogeneous impact of cooperative membership on farmers' welfare in Rwanda. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 37(1), 86–106. <https://doi.org/10.1093/aep/ppy021>
3. Abate, G. T., Francesconi, G. N., & Getnet, K. (2014). Impact of agricultural cooperatives on smallholders' technical efficiency: Empirical evidence from Ethiopia. *Annals of Public and Cooperative Economics*, 85(2), 257–286. <https://doi.org/10.1111/apce.12035>
4. Swinnen, J., & Kuijpers, R. (2020). *Inclusive value chains to accelerate poverty reduction in Africa*. Washington, DC: World Bank. <https://ideas.repec.org/p/wbk/jbsgrp/31809214.html>
5. Food and Agriculture Organization. (2012). *Agricultural cooperatives: Paving the way for food security and rural development*. Rome: FAO. <https://www.fao.org/4/ap431e/ap431e.pdf>
6. Food and Agriculture Organization. (2022). *The State of Food and Agriculture 2022: Leveraging automation in agriculture for transforming agrifood systems*. Rome: FAO. <https://doi.org/10.4060/cb9479en>
7. Barrett, C. B., Bachke, M. E., Bellemare, M. F., Michelson, H. C., Narayanan, S., & Walker, T. F. (2012). Smallholder participation in contract farming: Comparative evidence from five countries. *World Development*, 40(4), 715–730. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2011.09.006>
8. Barrett, C. B. (2008). Smallholder market participation: Concepts and evidence from eastern and southern Africa. *Food Policy*, 33(4), 299–317. <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2007.10.005>

9. World Bank. (2020). *World Development Report 2020: Trading for development in the age of global value chains*. Washington, DC: World Bank. <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2020>
10. International Trade Centre. (2022). *SME Competitiveness Outlook 2022: Connected services, competitive businesses*. Geneva: ITC. <https://intracen.org/resources/publications/sme-competitiveness-outlook-2022-connected-services-competitive-businesses>
11. Food and Agriculture Organization. (2014). *Impact of international voluntary standards on smallholder market participation in developing countries*. Rome: FAO. <https://www.fao.org/4/mh099e/mh099e.pdf>
12. Muratov, S., Burova, E., Suloeva, S., Hasanov, S., Pardaev, K., & Isroilov, B. (2025). The role of non-farm employment and service industries in enhancing rural welfare. *International Journal of Technology*, 16(3), 1042–1059.
13. Pardaev, K., Hasanov, S., Muratov, S., & Saydullaeva, F. (2023). Mitigating impact of risks on economic integration between entities in agrifood supply chain. *E3S Web of Conferences*, 365, 04002. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202336504002>
14. Пардаев, Х. А., Ҳасанов, Ш. Т., & Муратов, Ш. А. (2022). Помидор ишлаб чиқариш занжирида субъектлар билан иқтисодий муносабатларни рағбатлантириш йўллари. *Academic Research in Educational Sciences*, Conference, 125–136.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>